

JISMONIY SHAXSLARNING DAROMADLARINING SOLIQQA TORTISH MASALALARI

Tasheva Nafisa Xudoberdiyevna
O'zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tingovchisi
tel: 91 400-95-96;
e-mail: tnaafiis@gmail.com

Ushbu tezisda Jismoniy shaxslarning daromadlarining soliqqa tortilishi davlat byudjetining asosiy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga, ijtimoiy adolatni ta'minlashga va davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tezisda jismoniy shaxslarning daromadlarining soliqqa tortish tartibi, huquqiy asoslar va amaliy muammolar tahlil qilinadi.

Jismoniy shaxslarning daromadlarining soliqqa tortishning huquqiy asoslari: Jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish davlat soliq siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofiq, quyidagi daromad turlari soliqqa tortish obyekti hisoblanadi.[1]

1. Ish haqi, mukofot va boshqa mehnat faoliyati daromadlari.
2. Ijaradan olinadigan daromadlar.
3. Dividendlar, foizlar va royaltidan olinadigan daromadlar.
4. Mol-mulkni sotishdan olingan daromadlar.
5. Sovg'a va yutuqlar shaklidagi daromadlar.

Soliq stavkalari va to'lov tartibi Soliq kodeksi hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Soliqqa tortish usullari va ularning xususiyatlari: Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortishda quyidagi usullar qo'llaniladi:

- Progressiv soliq tizimi: daromad oshgan sari yuqori soliq stavkasi qo'llaniladi. Bu tizim ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.
- Yagona soliq stavkasi: barcha daromad turlariga bir xil stavka tatbiq etiladi. Bu usul oddiy va tushunarli hisoblanadi, ammo ijtimoiy tenglikka ta'siri kamroq.
- Imtiyozlar va chegirmalar: ma'lum turdagi daromadlar yoki aholi qatlamlariga soliq imtiyozlari berilishi mumkin. Masalan, nogironlik nafaqasi, bola parvarishlash bo'yicha to'lovlar va boshqa daromad turlari soliqqa tortilmaydi.

Soliqqa tortishning dolzarb muammolari: Jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish amaliyotida bir qator muammolar mavjud.

- Noformal iqtisodiyot: ko'plab daromadlar rasmiy hisobga olinmaydi, bu esa davlat byudjetiga tushumlarni kamaytiradi.
- Soliqdan qochish: ayrim fuqarolar daromadlarini yashirish yoki noto'g'ri ko'rsatish orqali soliqlardan qochadi.
- Soliq tizimining murakkabligi: ba'zi hollarda soliq to'lovchilarga tushunarsiz va murakkab tartib-qoidalar mavjud.

- Adolatli soliqqa tortish: progressiv soliq stavkalarining noto'g'ri belgilanishi ba'zi fuqarolarni noqulay holatga solib qo'yishi mumkin.[2]

Daromad turi	Soliqqa tortish stavkasi (%)	Imtiyozlar	Izoh
Ish haqi	12	Minimal ish haqi miqdoriga chegirma	Soliq mehnat shartnomasi asosidagi ish haqlariga tatbiq etiladi.
Ijaradan daromad	12	Faqat qonuniy shartnoma mavjud bo'lsa	Ijaraga berilgan mulk davlat reestriga kiritilgan bo'lishi lozim.
Dividend va foizlar	5	Pensionerlarga chegirma	Bank va aksiyadorlik daromadlariga tatbiq etiladi.
Mol-mulk sotishdan daromad	12	Birinchi va yagona uy sotilganda soliqdan ozod	Ikkinchi uy yoki tijorat mulkiga tatbiq etiladi.
Sovg'a va yutuqlar	12	Oilaviy sovg'alar soliqqa tortilmaydi	Yutuqlar uchun minimal chegaradan yuqori summalar soliqqa tortiladi.
Nogironlik nafaqasi	0	To'liq soliqdan ozod	Nogironlik hujjatlari asosida soliqqa tortilmaydi.
Bola parvarishlash uchun to'lovlar	0	To'liq soliqdan ozod	Jamiyatning ijtimoiy himoya siyosati doirasida.

Soliqqa tortish tizimini takomillashtirish yo'llari: Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tizimini yanada samarali qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin:

1. Soliq bazasini kengaytirish va noformal iqtisodiyotni qisqartirish maqsadida nazorat mexanizmlarini takomillashtirish.
2. Soliq ma'lumotlarini elektron shaklda yuritish va avtomatlashtirishni rivojlantirish.
3. Soliq yukini teng taqsimlash va progressiv stavkalarni adolatli belgilash.
4. Soliq imtiyozlari va chegirmalarni tahlil qilish va ularni samaradorligini oshirish.
5. Soliq to'lovchilarni xabardor qilish va soliqqa oid masalalarda huquqiy yordam ko'rsatishni kengaytirish.

Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tizimini yanada samarali qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin:

1. Soliq bazasini kengaytirish va noformal iqtisodiyotni qisqartirish maqsadida nazorat mexanizmlarini takomillashtirish.
2. Soliq ma'lumotlarini elektron shaklda yuritish va avtomatlashtirishni rivojlantirish.
3. Soliq yukini teng taqsimlash va progressiv stavkalarni adolatli belgilash.
4. Soliq imtiyozlari va chegirmalarni tahlil qilish va ularni samaradorligini oshirish.
5. Soliq to'lovchilarni xabardor qilish va soliqqa oid masalalarda huquqiy yordam ko'rsatishni kengaytirish.
6. Soliq tizimining xalqaro tajribasidan foydalanish: rivojlangan davlatlarning soliq tizimi modellari asosida mahalliy tizimni takomillashtirish. Masalan, Skandinaviya mamlakatlarida soliqqa tortishning yuqori shaffofligi va adolatligi – O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkin.
7. Soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qilish: soliq organlari va fuqarolar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash uchun maxsus mustaqil institutlar tashkil etish.

Soliqning ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri: Soliq tizimi faqat davlat byudjetini shakllantirish bilan cheklanmay, balki quyidagi ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlarni ham amalga oshiradi.[3]

- Ijtimoiy tenglikni ta'minlash: yuqori daromadli fuqarolardan ko'proq soliq undirib, kam ta'minlangan qatlamlarga davlat ko'magi ko'rsatish.
- Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish: soliq imtiyozlari orqali tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash.
- Aholining daromadlarini boshqarish: soliqlar orqali jamiyatda iste'mol va jamg'armalarni balanslash.

Jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu jarayon mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Soliq tizimini takomillashtirish orqali nafaqat davlat byudjeti daromadlarini oshirish, balki ijtimoiy adolatni ta'minlash ham mumkin.[4] Ushbu masalalar yechimi samarali soliq siyosati va fuqarolarning soliqqa oid mas'uliyatini oshirish orqali amalga oshirilishi lozim. Shuningdek, tizimning shaffofligini oshirish va xalqaro tajribalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu jarayon mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Soliq tizimini takomillashtirish orqali nafaqat davlat byudjeti daromadlarini oshirish, balki ijtimoiy adolatni ta'minlash ham mumkin. Ushbu masalalar yechimi samarali soliq siyosati va fuqarolarning soliqqa oid mas'uliyatini oshirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Begamovich, K. I. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQQA TORTISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH. *NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI*, 1(5), 39-42.

2. Maxamadustovich, M. J. (2023, August). MAMLAKATIMIZDA SOLIQ TIZIMIDA JISMONIY SHAXSLARDAN SOLIQLARNI UNDIRISH MEXANIZMINI AMALDAGI HOLATI. In *Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (Vol. 2, No. 8, pp. 52-56).

3. www.soliq.uz – O'zbekiston Respublikasi Soliq Qo'mitasi rasmiy veb sayti ma'lumotlari.

4. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi O'RQ 599-sonli qonun yangi tahrir.